

- medychnykh pratsivnykiv [The use of information technology in the process of training professional disciplines of future medical workers]. *Pedahohichnyy protses: teoriya i praktyka* [Pedagogical process: theory and practice], Vol. 3, pp. 80–89. [in Ukrainian]
3. Filippova L. V. (2012) Metod profesynoyi pidhotovky maybutnikh farmatsevtiv pry vyvchenni pryrodneykykh dystsyplin [Method of professional training of future pharmacists in the study of natural sciences]. *Pedahohichni nauky* [Pedagogical sciences], Vol. LXI, pp. 351–355. [in Ukrainian]
 4. Filippova L. V. (2011) Problemy chytannya lektsiynoho materialu u vyshchykh navchalnykh medychnykh zakladakh [Problems of reading lecture material in higher medical educational institutions]. *Pedahohichni nauky* [Pedagogical sciences], Vol. LVII, pp. 383–388. [in Ukrainian]
 5. Pustovit S. (2002) Deyaki problemy vprovadzhennya komp'yuternykh tekhnolohiy u navchalnyy protses [Some problems of introduction of computer technologies in educational process]. *Biolohiya ta khimiya v shkoli* [Biology and chemistry at school], № 3, pp. 11–12. [in Ukrainian]
 6. Zatvornyy O., Zatvorna I. (2004) Vykorystannya komp'yuternykh modeley na urokakh khimiyi [The use of computer models in chemistry lessons]. *Biolohiya ta khimiya v shkoli* [Biology and chemistry at school], № 4, pp. 33–37. [in Ukrainian]
 7. Nifant'yev E. Ye., Akhlebin A. K., Likhachev V. N. (2002) Komp'yuternyye modeli v obuchenii khimii [Computer models in teaching chemistry]. *Informatika i obrazovaniye* [Computer science and education], № 7, pp. 77–85. [in Russian]
 8. Dobrotin D. Yu., Zhurin A. A. (2001) Internet v obuchenii khimii [Internet in teaching chemistry]. *Khimiya v shkole* [Chemistry at school], № 7, pp. 52–55. [in Russian]
 9. Havrilova L., Khyzhnyak I. (2010) Klasyfikatsiya lektsiynykh prezentatsiy ta vymohy do nykh [Classification of lecture presentations and requirements to them]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya: Filolohiya* [Bulletin of Lviv University. Series: Philology], Vol. 50, pp. 361–367. [in Ukrainian]

Filippova L. V. New information technologies in the learning process of chemical disciplines by future pharmacists

The article considers the influence and advantages of the latest information technologies on the study of chemical disciplines in medical institutions. It is considered how it is possible to organize a broadcast from the teacher to the student more effectively, than simple reading of lecture material. The use of the latest modern technologies allows students to independently improve and expand their knowledge. With the help of computer technology the student is able to find answers to their questions that arise when studying certain topics. Thanks to the latest technologies, students have the opportunity not only to communicate with other students, but to exchange scientific discoveries. With the help of technology the student is able to reveal their creative and cognitive abilities. The use of computer technology makes it possible to provide nationwide access to medical resources. The latest technology allows students to listen to a lecture from another city. Using information technology, you can monitor and receive highly qualified advice on the treatment of critically ill patients. The article describes the impact of e-learning materials, which have the greatest advantage over other resources. They allow to organize and establish close interaction of the student with the computer that leads to increase of efficiency of training. Describes the requirements for creating a lecture material related to slides. With the help of presentations you can submit scientific material in the form of graphs, pictures, tables. This allows you to compose heavy material and convey it to the listener in a more understandable form. The use of a multimedia device allows you to solve the difficult problem of conducting a dangerous and long experiment in the laboratory. The favorable condition for creating scientific content that helps to summarize and systematize the student's knowledge while using computer technology is considered.

Key words: information technologies, lecture material, medical institution, students pharmacists, chemical disciplines, natural sciences.

УДК 378:087.1.03.071-029

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.75.43>

Хоменко Л. В.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ПІДЛІТКІВ – УЧАСНИКІВ ВОКАЛЬНО-ХОРОВОГО АНСАМБЛЮ

Стаття присвячена проблемі формування толерантності підлітків – учасників вокально-хорового ансамблю. Зазначається, що сучасний стан розвитку світового середовища дедалі більше підвищує інтерес суспільства до явища толерантності. Толерантність стає не тільки популярним терміном, філософським ідеалом, а й умовою виживання не лише конкретної особистості в соціумі, але й людства загалом. Наголошується на різноманітні визначень дефініції “толерантність” у філософському, політичному, соціологічному, психолого-педагогічному контекстах. Виокремлюється її тлумачення із власної позиції, на основі проаналізованої літератури. Охарактеризовано підлітковий вік щодо толерантності як психологічної якості. Розкрито сутність занять вокально-хорового ансамблю. Мета статті – теоретично обґрунтувати ефективність використання такої форми, як вокально-хоровий ансамбль при формуванні толерантності підлітків. Результати наукового пошуку показали, що використання вокально-хорового ансамблю як форми є ефективним для формування толерантності підлітків за умови дотримання структури та методики заняття. Структура складається з таких компонентів, як: вокальна підготовка, творче обговорення та прослуховування аудіо або перегляд відеозапису. Методика вміщує основні три етапи: початковий, розвиваючий і підсумковий. Наукова новизна полягає у спробі висвітлення теоретичного аспекту проблеми формування толерантності підлітків – учасників вокально-хорового ансамблю. Уточнено поняття “толерантність”, обґрунтовано можливість розвитку загальної та музикальної культури підлітків у вокально-хоровому ансамблі, а також толерантності як емоційно-вольової установки на прийняття і повагу думки однолітків, співробітництво і співпереживання один до одного.

Ключові слова: толерантність, підліток, вокально-хоровий ансамбль, компоненти, етапи.

На межі тисячоліть людство впритул зіткнулося із найгострішими глобальними проблемами сучасності, які загрожують самому існуванню цивілізації та навіть життю на нашій планеті. Паралельно з технічним прогресом відбувається й ріст свідомості як окремих людей, так і соціальних груп певного місця в навколишньому середовищі, насамперед у системі соціально-економічних, етнічних, культурних і міжконфесійних відносин. Цей процес супроводжується посиленням у масовій свідомості таких проявів, як: націоналізм, нетерпимість, дискримінація щодо національних, етнічних, релігійних і мовних меншин, що проявляється в актах насилля, тероризму, расизму.

Прагнення до об'єднання, єдності, згоди, толерантність – ось смисловий контакт, у якому сьогодні обговорюються проблеми цивілізації. Толерантність як світоглядна цінність, з погляду розуму, здорового глузду, просто необхідна більшою мірою для продовження життя всього світового співтовариства. Про це наочно свідчить сучасна ситуація.

Значимість проблеми розвитку толерантності підтверджується в низці документів, найбільш значущими з яких є: “Декларація принципів толерантності ЮНЕСКО”, “Міжнародний пакт про громадянські та політичні права”, “Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод”, “Конвенція про права дитини”, Закон України “Про освіту” та ін. У цих нормативах вказується на те, що розвиток толерантності має відбуватися на всіх вікових етапах освітнього процесу, а також на всіх його рівнях.

Толерантну свідомість потрібно виховувати та формувати. Чим раніше це відбуватиметься, тим активніше розвиватимуться моральні почуття. Аналіз психолого-педагогічної та соціологічної науки довів, що ксенофобія та нетерпимість найбільш активно розвиваються серед учнівської молоді. За таких обставин саме цю категорію населення сьогодні можна назвати зоною найбільш інтенсивних соціальних контактів. Окрім того, учнівська молодь є однією з самих мобільних і відкритих для нової інформації груп, у яких відсутні стереотипи соціальних відносин.

Соціальний запит суспільства на сучасному етапі передбачає формування не тільки самостійного, ініціативного індивіда, котрий володіє глибокими знаннями та вміннями, але й формування особи як людини культури, яка володіє особистісними та творчими якостями та виявляє толерантність у всіх сферах життя.

Однак за умов традиційної освіти неможливо повною мірою й ефективно вести процес формування толерантності через специфіку освітніх програм і відсутність факультативів, пов'язаних із вихованням толерантної свідомості. Тому одним зі шляхів вирішення цієї проблеми є залучення учнівської молоді, зокрема підлітків, до соціокультурної діяльності, творчого процесу, участі у виконавській і концертній роботі під час занять у різноманітних колективах додаткової мистецької освіти.

Ми переконані в тому, що саме на заняттях вокально-хорового ансамблю як одного з видів творчих колективів реалізуються потреби підлітків у художньо-творчій діяльності, індивідуальні нахили та здібності в цьому виді творчості, формується досвід концертної, виконавської роботи, розвиваються естетичні й особистісно-значимі якості учнів, що сприяють формуванню установок моральної, духовної та соціально зрілої особистості. Виховання людини, котра творчо мислить і соціально активна – це і є шлях до толерантності.

У працях учених-філософів з'ясувалася світоглядна цінність толерантності як принцип загальнолюдської моралі (М. Бахтін, В. Золотухін, А. Куніцин, В. Лекторський, М. Мамардашвілі, В. Соловйов та ін.). Соціологи традиційно розглядають толерантність у соціальних процесах, її сутність і взаємодію в суспільстві різних соціальних груп (Є. Біленький, М. Козловець, М. Мчедлов, В. Соколов, В. Тишков, Г. Померанц та ін.). З погляду політології толерантність як культуру міжнаціонального спілкування вивчали Т. Бурмістрова, О. Дмитрієва, З. Гасанов, І. Серова та ін. Психолого-педагогічні дослідження визначають толерантність як один із важливих компонентів виховання (А. Асмолов, О. Безносюк, О. Бондаренко, С. Болдирева, С. Бурдіна, Л. Виготський, Б. Гершунський, В. Калашин, В. Кан-Калік, Д. Колесов, О. Лентьєв, Г. Ложкін, А. Маслоу, В. Петровський, К. Роджерс, В. Шалін, В. Юрчук та ін.).

Проблеми формування толерантності у процесі навчання в закладах середньої освіти відображені в роботах О. Бабчук, І. Беха, Л. Вишневіцької, В. Глебкіна, Н. Гончарук, О. Гуменюк, О. Долгополової, О. Каченко, І. Крутової, О. Майбороди, А. Репинецького, М. Рожкова, Р. Чачалової, Ю. Шаюк та ін. Специфіка виховання у закладах додаткової мистецької освіти висвітлюється в роботах Л. Байбородової, В. Горського, М. Коваль, З. Сулейманової, А. Чупанова та ін.

Мета статті – теоретично обґрунтувати ефективність використання такої форми, як вокально-хоровий ансамбль при формуванні толерантності підлітків.

У ХХ ст. відбуваються серйозні зміни в дослідженні проблем етики, насилля, прав особистості, толерантності, діалогу з іншими культурами. З'являється багато сучасних філософських теорій. Наприклад, у книзі О. Шпенглера “Захід Європи” [7] висувається теорія про те, що історія – це чергування культур, кожна з яких має свою індивідуальність, свою душу. Всі культури рівноправні, кожна з них унікальна й не може бути осуджена з зовнішньої позиції, з позиції іншої культури. Такий висновок відтворює саме характер терпимості, розуміння, оскільки піднімає питання про відношення національного до загальнолюдського.

Проблеми ненасилля та терпимості звучать також у теоріях західних філософів релігійної школи: П. Шиллінга, Е. Муньє, а також французького філософа П. Тейяра де Шардена. Вони намагаються осмислити розвиток світу та людини, відповідаючи на питання: як можлива свобода людини; чи можлива загибель світу тощо. За їхньою теорією найвищою стадією розвитку світу є “наджиття”, яке настане тоді, коли люди об'єднуються на основі християнського гуманізму [3].

Американський філософ М. Уолцер описує толерантність через характеристику мотивів, серед яких можна знайти: відстороненість, пов'язану з небажанням протидіяти або відчуттям безглуздості протистоянню; байдужість; моральний стоїцизм, що дозволяє проявити цікавість до чужих помилок; сприйняття відмінностей як суспільного блага і захоплена підтримка всякого різноманіття [6, с. 34].

Проблеми толерантності, справедливості, свободи та рівноправності порушували у своїх роботах такі науковці, як: І. Берлін, П. Ніколсон, Р. Нозик, Т. Нейджел, Дж. Роулз, Ю. Хабермас та ін. Так, П. Ніколсон, один із представників сучасної західної філософії, у своїй програмній статті “Толерантність як моральний ідеал” стверджує, що будь-яке толерантне ставлення з необхідністю включає в себе деяке відхилення. Це означає, що толерантність можлива лише за існування різновидів між суб'єктами (людьми, націями, релігіями, цивілізаціями тощо), які вступають у відносини один з одним [5]. У статті “Освіта і толерантність” Кеннет Уейн доповнює це поняття: це визнання та повага “інших людей”, котрі відрізняються від нас. В “інших” визнаються (мають визнаватися) й окремі індивіди, й особистості як представники етнічних груп, до яких вони належать [2, с. 22].

У педагогічній літературі (Л. Байбородова, О. Газман, В. Іванов, В. Матвеев, С. Соловейчик та ін.) відображений взаємозв'язок понять “взаємодія” та “толорантність”. Зокрема, К. Аджієва пропонує такі типи взаємодій, як: *діалог, співпраця, опіка, індиферентність, конфронтація, конфлікт* [1, с. 217]. Як бачимо, позитивною толорантністю може бути та, в якій наявні перші три взаємодії. І. Понкін підтримує визначення толорантності як щирої усвідомленої поважної терпимості (здатності миритися з будь-ким, будь-чим, ставитися поблажливо до будь-кого, будь-чого).

Узагальнюючи вищеперераховані визначення, ми робимо висновок, що поняття “толорантність”, хоч і ототожнюється багатьма авторами з поняттям терпіння, має більш яскраву активну спрямованість. **Толорантність** – не пасивне, неприродне скорення судженню, поглядам і діям інших; не покірне терпіння, а активна моральна позиція та психологічна готовність до терпимості на благо взаєморозуміння між етносами, соціальними групами, на благо позитивної взаємодії з людьми іншої культури, національності, релігійного або соціального середовища, на благо гуманізму.

Підлітковий вік із погляду виникнення міжособистісних конфліктів є найбільш вразливим. Сьогодні існує ряд факторів, які впливають на низький рівень толорантності учнівської молоді. Це байдужість до емоційних станів оточуючих, занижена здатність до співпереживання, недостатній розвиток внутрішнього світу, емоційної сфери. Як наслідок, така важлива психологічна якість, як гнучкість, що безпосередньо впливає на сформованість толорантності підлітків, розвинена досить слабо.

Науковці пропонують розглядати толорантність у підлітків, на противагу інтолорантності, не просто як відсутність негативного ставлення, а швидше як наявність позитивного або нейтрального ставлення до іншої людини, іншого судження тощо. Зазначимо, що система цінностей підлітків ґрунтується на дуалізмі та протиставленні, хоча вона стає і бінарною, але саме через призму дуальної підліток бачить навколишній світ. Загалом у процесі розвитку дитини здатність поводитися толорантно або інтолорантно може стати стабільною особистісною рисою, що і дозволяє характеризувати її та урізноманітнювати.

Саме в підлітковому віці проявляється певна зона між толорантністю типу “А” та типу “Б”. Тобто підліток вже не здатний до тієї терпимості, яка характерна дитині, і ще не здатний до терпіння, притаманного дорослому. Підліткова агресивна поведінка значною мірою зумовлюється обмеженими можливостями такої “маргінальної” толорантності. Толорантність підлітка більшою мірою спирається на правоту та справедливість дій з боку інших, якщо він взаємодіє з ними. Тому, щоб підвищити рівень його толорантності, необхідно підвищити рівень його довіри до викладача як людини, котра справедливо оцінює вчинки та дії. З іншого боку, толорантність щодо своїх однолітків можна визначити як емоційно-вольову установку на прийняття та повагу суджень іншого, співпрацю та співпереживання.

Не є новим і той факт, що однією з основних потреб підліткового віку є потреба самоствердитися, зайняти гідне місце в колективі. Для успішного проходження процесу соціалізації дитина має почуватися впевненою у власних силах і захищеною. Толорантність у цьому сенсі означає відмову від догматизму, визнання різноманітності істини, що вимагає внутрішньої сили, впевненості у своїй здатності знайти істину в діалозі. Нетерпима людина, навпаки, вимагає однозначності.

Починаючи із 12–13 років виникає, за твердженнями психологів (Д. Ельконін та ін.), “зона особистого життя”. Це час дослідження себе, соціальних ролей (власної та однолітків). Таке дослідження ефективно відбувається у сфері творчості, яка дає їм можливість усвідомити себе та інших. Саме потреба в усвідомленні особистісного просторово-часового виміру може привести підлітка до творчості. Такою творчістю може бути участь у вокально-хоровому ансамблі.

Сьогодні існує багато прийомів і форм розвитку толорантності підростаючого покоління. Це психологічні, ігрові та комунікативні тренінги, бесіди у формі діалогу або групового обговорення проблеми, проведення різних тематичних заходів, спрямованих на розвиток толорантності (олімпіад, конкурсів тощо), але більшою мірою всі вищеперераховані способи розвитку толорантності відбуваються у відриві від безпосереднього живого спілкування, оскільки ситуація створюється штучно, раніше спланована педагогом-психологом.

Для найбільш гармонійного та повного розуміння підлітками проблеми формування в них такої важливої особистісної якості, як толорантність, і такої її емоційно-особистісної характеристики, як толорантне

ставлення до оточуючих, однолітків, необхідна природна ситуація, яка б не обмежувалася чіткими часовими рамками та дозволяла педагогу вести навчально-виховний процес у тому темпі, що найбільш підходить для конкретної групи дітей. Оптимальною, на наш погляд, формою формування толерантного ставлення у підлітків один до одного та до інших є колективна творча діяльність.

Організація занять вокально-хорового ансамблю має спільні форми та методи роботи з тими, які застосовуються у процесі організації колективної творчості (І. Іванов, А. Макаренко). Ними виступають: поетапне планування, підготовка до проведення роботи, безпосереднє здійснення творчої справи та колективний аналіз проведеного заходу. На заняттях вокально-хорового ансамблю з підлітками активно застосовуються методи “імітаційного моделювання”, “виховної ситуації”, “мозкового штурму” та ін.

Вокально-хоровий ансамбль – це найбільш сприятлива форма розвитку різноманітних творчих і фізичних сил молодого покоління, а також для розвитку толерантного ставлення учасників ансамблю один до одного. На таких заняттях складаються умови для самовиховання, внаслідок чого дитина стає суб’єктом своєї життєдіяльності, що виражається в чотирьох основних видах діяльності: в ініціативі, в самостійному виборі та прийнятті рішень, у самореалізації, самооцінці, корекції діяльності та спілкування [4]. Цей вид діяльності більшою мірою приваблює своєю яскравістю та можливістю проявити власні творчі здібності.

Основою ансамблю є здатність його учасників до сумісної творчості, до взаєморозуміння, до знаходження компромісів, до вибору з безлічі варіантів рішення поставленої задачі “єдиного”, зрозумілого всім. Ансамбль слід розглядати як групу людей, об’єднаних спільними цілями, планами, творчими замислами і, нарешті, спільною діяльністю, яка дає можливість особистості реалізувати свою індивідуальність і творчий потенціал, взаємозв’язок, коли всі вибирають єдиний шлях для досягнення мети і коли до суджень кожного прислухаються.

Структура вокально-хорового ансамблю для успішного формування толерантності підлітків має включати в себе три взаємопов’язані компоненти (вокальну підготовку, творче обговорення та проектування постановки твору, перегляд відео або прослуховування аудіозапису). Така структура сприятиме формуванню вокальних навичок, навичок ансамблевого співу, загальної та музичної культури, розвитку рефлексивної активності, здатності до емпатії, вміння співпрацювати.

Ми пропонуємо певну методіку проведення занять вокально-хорового ансамблю, спрямованих на формування толерантності підлітків. Вона має складатися із трьох етапів: *початкового, розвиваючого та заключного*. Метою початкового є розвиток рефлексивної активності учасників ансамблю з використанням методів репродукції, словесного пояснення, спостереження і вправ, прийомів “читання жестів”, “від зовнішнього до внутрішнього” і таких форм, як репетиція під керівництвом педагога, репетиція малих груп ансамблю тощо. Метою другого етапу є розвиток навичок співробітництва і солідарності з використанням форм самостійної репетиції ансамблю, колективного творчого завдання, колективного планування постановки твору та ін. Метою підсумкового етапу є розвиток співпереживання (методи рольової гри та психопластики, прийоми уявного інтерв’ю, драматизації ансамблю, що проводяться під орудою керівника).

Участь підлітків у подібних творчих колективах сприяє тому, що вони, крім розвитку вокальних навичок і творчих якостей, навчаються конструктивного спілкування з однолітками, у них розвивається й удосконалюється толерантне ставлення один до одного, вони навчаються прислухатися до суджень інших, досягають взаєморозуміння. На таких заняттях формується і розвивається толерантність як стійка якість особистості підлітка, яка визначатиме надалі його ставлення до людей і поведінку у звичайному житті, у повсякчасних контактах.

На заняттях підлітки – учасники вокально-хорового ансамблю навчаються не тільки взаємодії зі своїми однолітками у процесі роботи над піснями та створення концертних номерів, але й вчать розуміти та поважати, толерантно ставитися до музики інших спрямувань, раніше не знайомої або тієї, що не привертала їхню увагу.

Здатність дитини, зокрема підлітків, толерантно ставитися до навколишнього світу, бути впевненим у власних силах і поважати думку та працю іншої людини не може виникнути на пустому місці. Закладаючи фундамент базової культури та принципів поведінки в суспільстві, вокально-хоровий ансамбль як форма бере участь у процесі становлення повноцінної особистості й у процесі її соціалізації. Обидва ці процеси безперервно пов’язані з ідеями діалогу та співпраці на основі збереження особистісного стержня та збагачення своїм соціальним досвідом інших.

Висновки. Отже, можемо стверджувати, що вокально-хоровий ансамбль є ефективною формою формування толерантності підлітків, оскільки творча діяльність засновується на взаємоповазі, спільних інтересах його учасників, співпраці. Така ефективність можлива за умови дотримання певної структури вокально-хорового заняття, яка включає три компоненти: вокальну підготовку, творче обговорення та прослуховування аудіо або перегляд відеозапису. Водночас формуванню толерантності підлітків – учасників вокально-хорового ансамблю сприяє методика, що вміщує три етапи: початковий, розвиваючий і підсумковий.

Звичайно, подана проблема не є остаточно вирішеною й потребує подальшого дослідження, зокрема щодо розробки сучасних діагностичних методик, які дозволяють виявити особистісні якості та рівні розвитку толерантності учнів; розробки інноваційних методик формування толерантності підлітків у системі естетичного виховання.

Використана література:

1. Аджиева Е. М. Педагогические подходы к воспитанию толерантности. В системе профессиональной подготовки и переподготовки учителя. *Толерантное сознание и формирование толерантных отношений (теория и практика)* : сборник научно-методических статей / М-во образования Рос. Федерации, Рос. акад. образования, Моск. психол.-соц. ин-т. Москва, 2003. С. 216–223.
2. Гараджа В. И. Толерантность и религиозная нетерпимость. *Философия науки*. 2004. № 3. С. 18–31.
3. Новая философская энциклопедия : в 4 т. Т. 4 / ин-т философии Рос. акад. наук, нац. обществ.-науч. фонд. Москва : Мысль, 2001. 605 с.
4. Сбітнієва О. Ф. Хорознавство : методичні рекомендації для студентів спец. “Середня освіта (музичне мистецтво)”. Старобільськ : Вид-во ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2017. 54 с.
5. Специальный проект правозащитных организаций, посвященный толерантности, терпимости, антирасизму. URL: <http://www.tolerance.ngo.ru> (дата звернення 23.08.2020).
6. Уолцер М. О терпимости. Москва : Идея-пресс, 2000. 159 с.
7. Шпенглер О. Закат Европы. Новосибирск : Наука, 1993. 584 с.

References:

1. Adzhyeva E. M. (2003) *Pedahohycheskye podkhody k vospytanyiu tolerantnosti. V systeme professyonalnoi podhotovky y perepodhotovky uchytelia* [Pedagogical approaches to tolerance education. In the system of professional training and retraining of teachers] *Tolerantnoe soznanye y formirovaniye tolerantnykh otnosheniy (teoriya y praktyka): sb. nauch.-metod. st. / M-vo obrazovaniya Ros. Federatsyy, Ros. akad. obrazovaniya, Mosk. psykhol.-sots. yn-t. Moskva, S. 216–223* [in Russian].
2. Haradzha V. Y. (2004) *Tolerantnost y relyhyoznaia neterpymost* [Tolerance and religious intolerance] *Fylos. nauky. № 3. S. 18–31* [in Russian].
3. *Novaia fylosofskaia entsyklopedyia* [New philosophical encyclopedia] V 4 t. T. 4 / yn-t fylosofyy Ros. akad. nauk, nats. obshchestv.-nauch. fond. Moskva: Mysl, 2001. 605 s [in Russian].
4. Sbitnieva O. F. (2017) *Khoroznavstvo: metod. rek. dlia stud. spets. “Serednia osvita (muzychne mystetstvo)”* [Poroznosti] Starobilsk: Vyd-vo DZ “LNU imeni Tarasa Shevchenk” 54 s [in Ukrainian].
5. *Spetsyalnyi proekt pravozashchytnykh orhanyzatsyi, posviashchennyi tolerantnosti, terpymosti, antyrasyzmu* [Special project of human rights organizations dedicated to tolerance, tolerance, and anti-racism]. URL: <http://www.tolerance.ngo.ru> (data zvernennia 23.08.2020). [in Russian].
6. Uoltser M. (2000) *O terpymosti* [About tolerance] Moskva : Ydeia-press, 159 s [in Russian].
7. Shpenhler O. (1993) *Zakat Evropy* [The Decline of Europe] Novosybyrsk: Nauka, 584 s [in Russian].

Khomenko L. V. Theoretical aspects of building promoting tolerance among chorus adolescent members

The article is devoted to the issues of tolerance among chorus adolescent members. The current state of the global environment is acknowledged to arouse public interest in such phenomena as “tolerance”. Tolerance is becoming not merely a popular term and a philosophical ideal, but a precondition of life applied not only to individual in the global neighbourhood, but humanity in general. The variety of definitions of the term “tolerance” is highlighted in philosophical, political, sociological, psychological and pedagogical contexts. Its interpretation is understood in accordance with its position based on the analyzed literature. Adolescence is characterized in relation to tolerance as a psychological quality. The main objective of lessons in chorus is revealed. The purpose statement of the article is to explain theoretically the effectiveness of using such form as “chorus” in fostering tolerance in adolescents. The results of scientific research demonstrated that the application of the chorus as a form is an effective tool in building tolerance among adolescents provided that the structure and methods of lessons are abided. The structure consists of such components as vocal training, creative discussion and listening to audio or watching a video. The methodology includes three main steps: initial, developmental and final. The scientific novelty is as follows: an attempt to indicate theoretical aspect of promoting tolerance among chorus adolescent members. The term “tolerance” is clarified, the possibility of teenagers’ general and musical culture development in chorus is substantiated, and the term “tolerance” is explained as an emotional attitude to the acceptance and respect for the peers’ opinion, cooperation and empathy for each other.

Key words: tolerance, adolescent, chorus, components, steps.